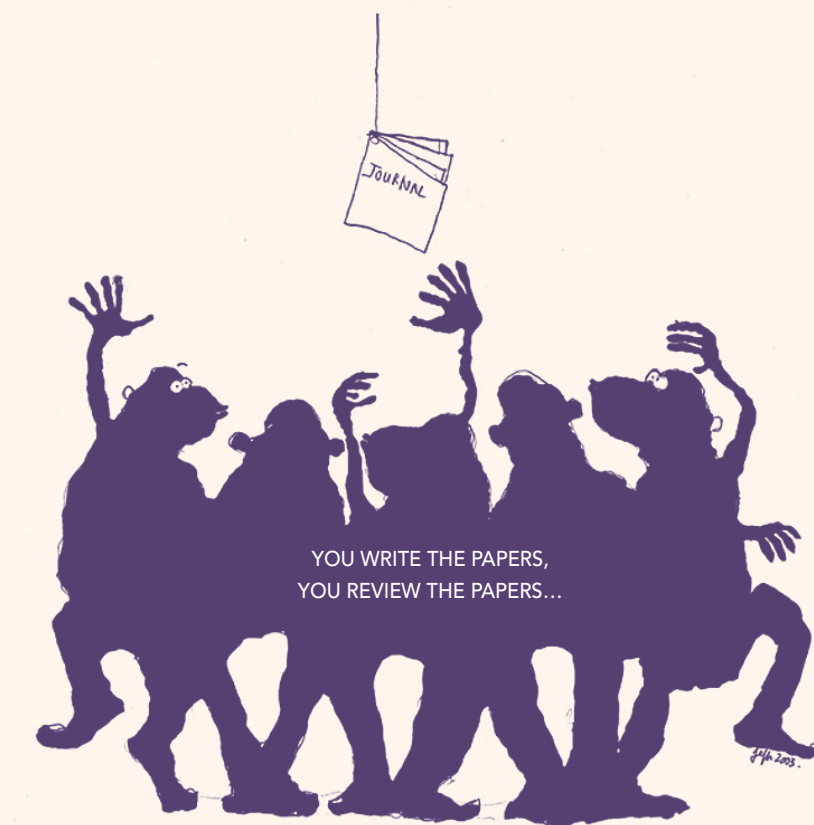

Waarom Open Access?

Henk Ellermann h.h.ellermann@rug.nl

Onder Open Access wordt de vrije beschikbaarheid verstaan van wetenschappelijke publicaties. Vrij betekent hier gewoon gratis. Er is ook een Open Access-beweging die er naar streeft om zoveel mogelijk wetenschappelijke literatuur gratis beschikbaar te maken. Dat klinkt als een loffelijk streven. Maar wie betaalt er dan voor het drukken, de verspreiding en, niet te vergeten, de kwaliteitscontrole op inhoud door peer review?

WHY SHOULD YOU PAY TO READ THEM?

De vraag naar de kosten is de vraag naar hoe Open Access geïmplementeerd zou kunnen worden. Meestal is het antwoord: de auteur, of de hem vertegenwoordigende instelling moet betalen en niet de lezer.

Daar valt veel over te zeggen,

maar dat zullen we hier niet doen. Veel belangrijker immers is de vraag of Open Access wel zo nodig moet. Moeten we werkelijk gaan nadenken over het lastige probleem van de realisatie van Open Access?

Heeft de auteur en daarmee de

wetenschap zelf er wel enig voordeel van?

Voor wie?

Voor wie schrijft een onderzoeker eigenlijk? Het antwoord op deze vraag is zonneklaar. Hij schrijft voor de collega's (de *peers*) en voor zichzelf. Voor zichzelf, want publiceren in goede tijdschriften bezorgt hem haast automatisch een goede reputatie. Die reputatie kan hij te gelde maken in de vorm van promoties en bijbehorende salarisverhogingen, maar ook, en vooral, doordat een goede publicatiereeks een krachtig argument is om door te gaan met het onderzoek, om daar ruimte, tijd en (subsidie-) gelden voor te krijgen. Hij schrijft uiteraard ook voor collega's om de discussie over het onderzoek, het liefst in de vorm van vervolgonderzoek, mogelijk te maken.

Het brede publiek, de leken dus, komt in dit hele verhaal niet voor. Wetenschap is een specialistisch bedrijf. Om de meeste publicaties te kunnen begrijpen, moet je welhaast zelf onderzoeker zijn.

> Zo is het leven nu eenmaal. Waarom moet dan zondig iedereen bij de wetenschappelijke literatuur kunnen komen? Waarom Open Access?

Dat verhoudt zich inderdaad slecht met het feit dat menig proponent van Open Access teruggrijpt op het *tax payers*-argument. De belastingbetaler betaalt voor de universiteiten, althans voor een groot deel, maar mag niet de resultaten ervan zien zonder daarvoor weer aanzienlijke bedragen te betalen. Dat is toch zielig? Zelig misschien, maar net zo zielig als wanneer men een aardbewoner de toegang tot de planeet Neptunus ontzegt: het is niet leuk om te horen, maar bijster relevant is het nou ook weer niet.

Welke rol?

Wetenschappelijke literatuur dient de communicatie tussen wetenschappers onderling en heeft als zeer belangrijke neven-doel om onderzoekers van een kwaliteitskeurmerk te voorzien. Impactfactoren, *peer review* en dergelijke dienen om de kwaliteit van de literatuur alsmede de kwaliteit van de auteurs en onderzoekers te waarborgen. De hoofdvraag dient zich dan eenvoudig aan: welke rol speelt Open Access hier?

Om met het laatste te beginnen. Open Access staat op geen enkele manier een proces van kwaliteitscontrole in de weg. *Peer review* kan gewoon als vanouds plaatsvinden. Het is opvallend hoe vaak Open Access gelijkgesteld wordt aan *non-reviewed*. Dat is niets anders dan een, vrij domme, denkfout. *Peer review* bepaalt wat onder de vlag van een bepaald tijdschrift wordt uitgegeven, het speelt in de selectiefase en heeft niets, maar dan ook helemaal niets, te maken met wie het artikel kan lezen. Ook de praktijk laat zien dat *peer review* uitstekend met Open Access te combineren valt, getuige de tijdschriften van Biomed Central. *Peer review* derhalve, hoe belangrijk ook, staat los van de vraag of Open Access zinvol is.

Het is dus geen argument voor Open Access, noch een argument tegen Open Access.

Wetenschappelijke communicatie

Anders wordt het wanneer we de effecten van Open Access op de onderlinge wetenschappelijke communicatie bekijken. Open Access heeft vooral dan zin voor wetenschappers wanneer onderzoekers geen, of een verminderde, toegang hebben tot *Non Open Access*-literatuur die voor hen wel interessant kan zijn. Van verminderde toegang is bijvoorbeeld sprake wanneer een gevonden document niet zonder meer bekeken kan worden doordat er nog extra betaald moet worden, of wanneer het document eerst bij een andere instelling aangevraagd moet worden.

Verminderde toegang is wel degelijk een obstakel voor grote groepen van onderzoekers. Onderzoekers in ontwikkelingslanden klagen steen en been over het feit dat dure abonnementsprijzen hen de toegang tot artikelen effectief ontzeggen. Hoe groot dit effect precies is, laat zich moeilijk becijferen. Mijn gegevens hierover zijn vooral van anekdotische aard, maar desondanks veelzeggend. Gasten en tijdelijke medewerkers uit Indonesië en uit landen uit Zuidoost Azië antwoorden als regel met een verlegen "geen, of weinig" als ik ze vraag hoeveel tijdschriften hun bibliotheek heeft. De berichten uit menig Afrikaans land zijn niet gunstiger. Niet dat Open Access hier alle problemen oplost, want publiceren zelf zal als regel duurder worden in een Open Access-omgeving, maar het lezen wordt in elk geval wel gratis. Het zou derhalve een stap in de goede richting kunnen zijn.

Open Access-effect

Maar ook daar waar de armoede een minder grote invloed heeft, kan aannemelijk gemaakt worden dat toegang tot wetenschappelijke literatuur niet zo universeel is als we wel zouden

willen. Dit argument baseert zich op het zogenaamde Open Access-effect. Dankzij een veelheid aan empirische studies is inmiddels voldoende aangetoond dat artikelen die in elk geval ook via een Open Access-kanaal worden aangeboden, meer geciteerd worden dan documenten die alleen als abonnee bekeken kunnen worden. Het heeft er ook alle schijn van dat louter in Open Access gepubliceerde, maar wel gereviewde, documenten vaker gelezen en vaker geciteerd worden dan onder een abonnement verborgen documenten. Maar wat betekent dat precies? Heeft dat echt alleen maar met verbeterde toegang te maken, of zijn er andere factoren in het spel?

In een boeiende studie heeft Gunther Eysenbach (1), medicus van huis uit, geprobeerd het Open Access-effect te trivialisieren, dus te herleiden tot factoren die met verbeterde toegang niet zoveel te maken hebben. Wordt een Open Access-artikel bijvoorbeeld meer geciteerd omdat auteurs die toch al een stevige reputatie hebben zich minder gelegen laten liggen aan het officiële circuit van erkende tijdschriften en dus eerder geneigd zijn in Open Access te publiceren? Het is maar een vraag. Dit soort effecten valt bij benadering uit te rekenen en Eysenbach heeft dat met verve gedaan.

Andere variabelen die het Open Access-effect kunnen trivialisieren, zijn vertragingen bij publicatie (*submission track*) in menig tijdschrift, de productiviteit van de auteurs in het verleden, de tijd tussen citeren en moment van publicatie, en zo meer. Op zulke variabelen is er vaak daadwerkelijk een verschil tussen Open Access-tijdschriften en *Non Open Access*-tijdschriften, maar deze verschillen blijken onvoldoende groot om het Open Access-effect te kunnen verklaren.

De suggestie is dan ook dat toch niet iedereen onder het abonnementmodel toegang heeft tot alles dat hij zou kunnen gebruiken. Uit later onderzoek bleek inder-

daad dat het Open Access-effect met name overeind blijft bij interdisciplinair onderzoek: dus bij onderzoekers die baat hebben bij onderzoek uit andere disciplines, waarbij die andere disciplines veelal onvoldoende vertegenwoordigd zijn in het eigen bibliotheekaanbod. Logisch, want zij sprongen in de literatuur verhouden zich slecht met een gericht aanschafbeleid.

Kortom: Open Access verhoogt de toegang tot relevant materiaal voor onderzoekers wel degelijk. Hiermee is een belangrijk argument gegeven om te streven naar Open Access. Het verbetert de kennisinfrastructuur voor onderzoekers.

Doorzoekbaar web

Wanneer Open Access de wetenschap dient, dan zijn er ook voor een bibliotheek plotseling extra mogelijkheden om diezelfde wetenschap verder te dienen. Immers, wanneer teksten vrij beschikbaar zijn, kan zonder wroegingen over copyright ge-

start worden met de bewerking van de wetenschappelijke documenten. Dankzij significante vorderingen in de technieken van tekstanalyse, in slimme zoekmachines bijvoorbeeld die zoeken op concepten in plaats van woorden (*strings*), en in de toch zeer fraaie ontwikkelingen op het gebied van het semantisch web, kan het universum van documenten omgevormd worden tot een goed doorzoekbaar web van documenten met onderlinge relaties. Soms wordt deze 'opwerking' van teksten wel *Open Computation* genoemd. De mogelijkheden zijn er wel degelijk: een van de belangrijkste redenen dat ze maar mondjesmaat gerealiseerd zijn is toch het niet vrij beschikbaar zijn van het bronmateriaal.

Open Computation kan niet als argument voor Open Access gebruikt worden, maar het is wel te voorzien dat wanneer Open Access eenmaal gerealiseerd is, er nogal positieve secundaire effecten te verwachten zijn. De zinvol-

heid van Open Access zelf staat en valt met het directe nut ervan voor de beoefening van de wetenschap. Aan dat nut hoeft niet meer getwijfeld te worden. Wat resteert is het uitwerken van methodes om Open Access te realiseren. Dat is geen sinecure en vergt nog veel onderzoek. Het is ook geen operatie die volgende week af is, maar, aannemende dat Open Access niet al te veel kost in verhouding tot de huidige publicatiepraktijken, is er geen reden meer niet direct met dat onderzoek te beginnen. Ook niet op de Rijksuniversiteit Groningen.

Bronnen:

1. Eysenbach, G. (2006). Citation Advantage of Open Access Articles. *PLoS Biol.* 2006 May;4(5):e157
2. Willinsky, J (2006). *The Access Principle: The Case for Open Access to Research and Scholarship.* Cambridge, MA: The MIT Press